

«ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ. СЛОВНИК-ДОВІДНИК»: ДОСВІД УКЛАДАННЯ

© *Влах М., 2006*

У статті визначено актуальність, принципи укладання та структури словника-довідника з географії населення – наукового напрямку сучасної суспільної географії.

Actuality, compiling principles and structure of the reference geography population dictionary as a branch of modern human geography are dealt with in the given article.

Гуманізація суспільної географії, що характерна для української географії останніми роками, привертає посилену увагу до проблеми географії населення, зокрема її поняттєво-термінологічних систем. У цьому контексті актуальним є підготовка і видання словника-довідника з географії населення [2].

Своєчасність зазначеної публікації зумовлена тим, що україномовних словників-довідників географічного, у т. ч. суспільно-географічного змісту в Україні поки що небагато. Назвемо лише «Словник-довідник з соціальної екології» М. Назарука (1998), «Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу» П. О. Масляка, Я. Б. Олійника, А. В. Степаненка (К., 1996), «Словник-довідник суспільно-географічних термінів» А. П. Голікова, П. О. Черномаза, Н. А. Казакової (Харків, 2001), «Географія: короткий тлумачний словник» О. О. Бейдика (К., 2001). Лексичний матеріал цих словників-довідників відзначається широким поданням уживаних у географічній науці термінів, концепцій, теорій, методів, науково-організаційних структур, персоналій тощо. Здебільшого у них немає єдиного алгоритму опису окремих лексем.

З термінологічних словників, як приклади, назвемо «Экономико-географическую терминологию» Е. Б. Аласва (М., 1977), «Терміни і поняття в економічній географії» О. Г. Топчієва (К., 1982), «Социально-экономическую географию: Понятійно-терминологический словарь» Е. Б. Алаєва (М., 1983), «Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії (географії туризму)» О. О. Бейдика (К., 1993), «Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії» О. О. Бейдика (К., 1998), «Понятійно-термінологічний словник із курсів «Географія населення з основами етнографії», «Демографія» та «Геоурбаністика» Г. М. Анісімової, М. Р. Влах (Львів, 1999), «Грунтово-географічні дослідження: Понятійно-термінологічний словник» С. П. Позняка, Є. Н. Красехи (Львів; Одеса, 1999), «Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування» О. О. Бейдика (К., 2001).

Для укладання суспільно-географічних словників-довідників гострою є проблема виявлення термінологічної лексики та її систематизація. Перелік лексем можна укласти, використавши одна-та багатомовні словники, довідники, а також спеціальну літературу. Наприклад, укладений нами словник-довідник з географії населення вміщує близько 700 лексем. У ньому систематизована загальна і спеціальна наукова термінологія, яка стосується демогеографії, етногеографії, географії трудових ресурсів, географії поселень (геоурбаністики, георуралістики), деморегіоналістики, етнорегіоналістики, демокраїнознавства, етнокраїнознавства, демоглобалістики, а також суміжних наук – економіки, соціології, політології, етнології, історії права, соціальної географії, політичної географії, які розкривають геопросторові аспекти життєдіяльності людини з урахуванням конкретних соціальних, економічних та екологічних чинників. Розкрито зміст та обсяг понять, суть теорій та концепцій відповідно до теоретико-методологічних засад сучасної української та зарубіжної суспільної географії.

Намагаючись дати найповнішу науково об'єктивну інформацію з географії населення, ми використовували теоретико-методологічний і методичний, універсальний і національний, ретроспективний і перспективний, критичний і раціонально-конструктивний, а також порівняльний підходи.

Для полегшення користування словником-довідником слова у ньому розміщено в алфавітному порядку без застосування інверсії (перестановки слів). Для термінів, запозичених з інших мов, подано етимологічні пояснення. Для спрощення користування створено алфавітний покажчик і вказано сторінки, на яких відповідні терміни, теорії, концепції коментують [2, с. 153–166].

Розуміння важливості системного принципу термінотворення і упорядкування лексем за окремими розділами і підрозділами сучасної суспільної географії, у якій, наприклад, за проф. О. Шаблієм, виділяється загальна теорія суспільної географії, головні дисципліни (географія населення, соціальна географія, економічна географія, політична географія), допоміжні та суміжні дисципліни [3, с. 35], укладання лексичного матеріалу ми проводимо, однак, за алфавітним принципом, оскільки це перша спроба виявлення та систематизації демогеографічної термінології. Систематизація лексичного матеріалу за алфавітним порядком дасть змогу у подальшому подати його за алфавітно-гніздовим принципом, за яким словникові статті будуть поєднані у групи-гнізда, до кожного з яких входить головний та похідні від нього терміни. Тільки за такої умови словник вміщуватиме термінологічну систему, тобто терміни й означення розкриватимуть логіко-семантичні зв'язки між поняттями як елементами системи понять.

Логічно вмотивовано і практично необхідно, з нашого погляду, висвітлити історію українського географічного словникарства [2, с. 8–19]. У суспільно-географічній термінології це особливо актуально, оскільки на порядку денному – декомунізація, деросіянізація її терміносистем (для прикладу, термін «трудові ресурси», що розглядає людину тільки як чинник розвитку і територіальної організації господарства, ігноруючи її суспільні потреби тощо). Зняти ці совєтські ідеологічні нашарування можна, наприклад, використовуючи лексикографічні джерела галицьких географів довоєнного періоду (С. Рудницький, В. Кубійович та ін.), а також вивчивши публікації вчених, які працювали в Українському науково-дослідному інституті географії та картографії (Харків, 1927–1933), Інституті української наукової мови (1921–1930).

Посиленню довідковості запропонованого матеріалу з географії населення сприяє розділ «Народи світу. Етнічні та етнографічні групи», у якому подаються етноніми, політоніми, етностатистичний матеріал, а також відповідний алфавітний покажчик [2, с. 167–236]. Позитивно, що словникові статті у багатьох місцях вміщують матеріал, що стосується українців, їхніх етнографічних груп в історико-географічному аспекті.

Публікація призначена для студентів та аспірантів географічних спеціальностей, а також спеціалістів, які вивчають проблеми народонаселення.

1. Анісімова Г., Влах М. Понятійно-термінологічний словник із курсів «Географія населення з основами етнографії», «Демографія» та «Геоурбаністика». – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 39 с. 2. Влах М. Географія населення: словник-довідник. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 241 с. 3. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 744 с.